
Polemika

Zmeškané setkání: Několik poznámek k recenzi Jiřího Pechara

Petr Urban —

Filosofický ústav Akademie věd ČR, v. v. i., Praha

urban@flu.cas.cz

V minulém čísle Filosofického časopisu byla otištěna recenze Jiřího Pechara věnovaná mé knížce *Jak rozumíme druhým? Studie o sociálním rozumění a sdílení světa nejen u člověka*.¹ Pechar ve své recenzi podává stručnou charakteristiku obsahu mé práce a vyslovuje k ní několik kritických poznámek. Protože se však podle mého soudu v obou rovinách zásadně mýjí se smyslem recenzovaného textu, dovoluji si na následujících řádkách zareagovat na jeho kritiku a nabídnout čtenáři vlastní shrnutí obsahu své práce.

Hlavní body Pecharovy kritiky lze shrnout takto: 1) Recenzovaná publikace se věnuje problematice, jejíž důsledné zpracování by si vyžádalo práci mnohonásobně většího rozsahu. 2) Autor se snaží zachytit velmi různé přístupy k vytyčené problematice, ale „jejich vzájemný vztah [je] v textu obsažen většinou jen v implicitní podobě, a musí být tedy z jednotlivých formulací vyvozován čtenářem samým“.² Z příkladů, které Pechar uvádí pro doložení druhého bodu své kritiky,³ je zřejmé, že nejde o to, že by autor jen z důvodu příliš malého rozsahu své publikace nedospěl k dostatečně jasnému výkladu vztahů mezi různými přístupy, ale že podání těchto vztahů je podle Pechara přímo zmatečné. Zdá se, že oba body se týkají především první části mé práce, jejíž hlavní téma Pechar charakterizuje jako konfrontaci fenomenologického a mentalistického pojetí vztahu k druhému.⁴ Druhou část pak Pechar

1 Pechar, J., V čem spočívá chápání druhého člověka jako druhého. *Filosofický časopis*, 65, 2017, č. 3, s. 478–480. Recenzovaná publikace: Urban, P., *Jak rozumíme druhým? Studie o sociálním rozumění a sdílení světa nejen u člověka*. Praha, Filosofia 2016. 55 s.

2 Pechar, J., V čem spočívá chápání druhého člověka jako druhého, c.d., s. 478.

3 Tamtéž.

4 Tamtéž, s. 479 n.

očividně chápe jako doplnění první části, přičemž v ní jde o to „osvětlit problematiku normálního lidského vztahu k druhým“ prostřednictvím srovnání s jinými živočišnými druhy a s patologickými případy lidské intersubjektivit.⁵

Mám-li zareagovat na námitky a komentáře uvedené v Pecharově recenzi, musím nejprve stručně zrekonstruovat strukturu a obsah své práce. Má knížka je rozdělena do dvou částí. V prvním oddíle první části představuji současnou kognitivisticko-psychologickou debatu o problematice tzv. sociálního poznání a ukazuji, že tato debata předpokládá dualismus mysli a těla a pojetí mysli jako soukromé sféry vnitřních mentálních stavů. V druhém oddíle vysvětluji, jak tyto předpoklady souvisí s tzv. problémem druhých mysli zavedeným v novověké filosofii, shrnuji hlavní body fenomenologické kritiky tohoto problému a představuji alternativní fenomenologické pojetí zkušenosti o druhém jako „vcítění“. Třetí oddíl první části pokračuje v charakteristice fenomenologického přístupu jako koncepce, která zohledňuje nejen aspekt intersubjektivit (vcítění), ale i aspekt socialit (apriorního vpletení subjektivit do sítě vztahů k druhým). Ve čtvrtém a pátém oddílu první části konečně ukazuji, jak zastánci současného „interaktivního obratu“ ve výzkumu sociálního poznání navazují na fenomenologické pojetí problematiky sociálního rozumění, rozvíjejí je v rámci svého konceptu „přímého sociálního vnímání“ a přinášejí empirickou evidenci, která hovoří ve prospěch fenomenologického přístupu.

Druhá část práce následně aplikuje takto vypracovanou kritiku kognitivisticko-mentalistickeho přístupu na oblast sociálního rozumění a sdílené intencionalit u ostatních živočišných druhů. V prvním a druhém oddíle této části představuji Tomasellovu antropologickou teorii, podle níž se lidé liší od všech ostatních živočišných druhů svou schopností sdílet emoce a intence s druhými. Ve třetím a čtvrtém oddíle se věnuji filosofické (Bimbenet) a psychologické (Hobson) paralele Tomasellovy teorie, abych se v závěrečném, pátém oddíle druhé části pokusil prokázat, že Tomasellova, Bimbene-tova i Hobsonova teze o absenci sdílení emocí a intencí u ostatních živočišných druhů je založena na kognitivisticko-mentalistickech předpokladech, jejichž neudržitelnost prokázala fenomenologická a interaktivistická kritika. Z toho vyvozují závěr, že využití fenomenologické koncepce sociálního rozumění a sdílení světa pro tematizaci mimolidských forem sociálního rozumění a sdílení by mohlo mít významný dopad na současné interdisciplinární debaty o rozdílnosti člověka a ostatních živočišných druhů.

Věřím, že již z tohoto krátkého shrnutí čtenář snadno pochopí, že tématem druhé části mé práce rozhodně není osvětlit problematiku normální-

5 Tamtéž, s. 479.

ho lidského vztahu k druhým pomocí srovnání s jinými živočišnými druhy a s případy poruchy emočního vztahu k druhým u autistických jedinců, jak tvrdí Pechar. Hodlám v ní naopak ukázat problematické předpoklady současných pojetí, podle nichž je schopnost sdílet emoce a intence s druhými jedinečnou schopností náležející pouze (normálnímu) člověku. Oddíly věnované Tomasellově, Bimbenetově a Hobsonově koncepci sdílené pozornosti proto neslouží jako příklad rozvinutí fenomenologického pojetí, jak se může zdát z Pecharova výkladu, ale naopak jako doklad skryté působnosti kognitivně-mentalistických předpokladů, jejichž neoprávněnost odhaluje fenomenologie a jí blízké přístupy. Svou kritickou pozici k debatě o antropologické diferenci a sdílené intencionalitě, kterou Pecharova recenze zcela pomíjí, ostatně jasně vyslovuji v samotném závěru práce: „Vyskytují-li se u mnoha živočišných druhů rozmanité druhy a způsoby sdílení pozornosti a intencí, které lze pochopit a přiměřeně tematizovat tehdy, když opustíme kognitivistickou a mentalistickou koncepci sociálního rozumění a zaměříme se na popis sociálního rozumění z nové tělesně-interaktivní perspektivy, pak nic nebrání tomu, abychom uznali, že lidský způsob sdílení světa ... je jen jednou z existujících a vzájemně příbuzných variant sdílení světa.“⁶

Stejně tak věřím, že čtenář již z výše uvedeného shrnutí jasně nahlíží vzájemné vztahy mezi jednotlivými přístupy k problematice sociálního rozumění, které jsou představeny v první části mé práce. Kognitivně-mentalistický rámec současné debaty o sociálním rozumění je zasazen do širšího filosofického kontextu, na který je pak aplikována fenomenologická kritika. Následně je v základních obrysech představena alternativní fenomenologická koncepce sociálního rozumění a konečně i současná interaktivní teorie sociálního rozumění, která fenomenologické pojetí rozvíjí. Pro účely této práce jsem záměrně nezdůraznil rozdíly mezi Husserlem a ostatními fenomenology, kteří na něj navázali, protože mi šlo o systematické využití fenomenologické pozice, kterou lze dle mého názoru prezentovat jako v zásadě jednotnou. Pokud jde konečně o Pecharovu výtku, že důsledné zpracování pojednaného tématu by si vyžádalo práci mnohonásobně většího rozsahu, mohl bych svou reakci zahájit ujištěním, že cílem ani nárokem mé studie v žádném případě nebylo podat vyčerpávající pojednání daného tématu, ale spíše seznámit českého a slovenského čtenáře s několika zajímavými otázkami současných debat o sociálním rozumění a sdílené intencionalitě a reflektovat roli, kterou v nich hraje a může hrát fenomenologická filosofie. Namísto rozsáhlé obhajoby, ale zakončím poznámkou, že je vposled na čtenářích edi-

6 Urban, P., *Jak rozumíme druhým? Studie o sociálním rozumění a sdílení světa nejen u člověka*, c. d., s. 45 n.

ce *Parva philosophica*, aby sami posoudili, zda bylo otištění mé práce na dané téma v této ediční řadě vhodné a přínosné.⁷

7 Čtenáři edice *Parva philosophica* měli ostatně v minulosti možnost přečíst si práci srovnatelného rozsahu na blízké téma, a to z pera předního francouzského znalce fenomenologické tradice: Barbaras, R., *Druhý*. Přel. J. Fulka. Praha, Filosofia 1998. 48 s.